

Л.Г. Федунчик
Fedunchyk, L.G.

Ринок праці в Україні: проблеми та напрями їх вирішення

The labor market in Ukraine: problems and their solution

Здійснено аналіз визначення поняття “ринок праці”. Встановлено основні тенденції на сучасному ринку праці України, виявлено проблеми та запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: валовий внутрішній продукт, ринок праці, служба зайнятості, рівень зайнятості, прогнозування.

This article provides the analysis of the definition of the “labor market”. It defined the basic trends in the modern labor market in Ukraine, and detected the problem and proposed solutions.

Keywords: GDP, labor market, employment service, employment rate, projections.

Постановка проблеми. Ринок праці є найскладнішим та найдинамічнішим складовим елементом ринкової економічної системи. Його стан безпосередньо залежить від загальної економічної ситуації, розвитку підприємництва, а також від традицій участі населення в економічній діяльності, можливостей вибору її видів та системи цінностей, які превалюють у суспільстві [1, с. 225]. Оскільки тут переплітаються не лише інтереси працівників і роботодавців, а й віддзеркалюються всі соціально-економічні, політичні, демографічні та інші процеси у суспільстві [2, с. 13].

Саме тому вивчення ринку праці, його структури, відстеження основних його тенденцій завжди залишатиметься актуальним та постійно потребуватиме аналізу і моніторингу.

Мета статті – здійснити аналіз визначення поняття “ринок праці”, встановити основні тенденції на сучасному ринку праці України, виявити проблеми та запропонувати шляхи їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз ринку праці, виявлення основних його тенденцій та проблем здійснювали у своїй працях багато науковців: С. Бандур, С. Кожем'якіна, Е. Лібанова, Л. Лісогор, Ю. Маршавін,

С. Мочерний, О. Чернявська, Г. Завіновська, В. Васильченко, П. Буряк, Б. Карпінський, М. Григор'єва та ін. Проте сьогодні особливо актуальні та потребують вивчення вказані питання під впливом умов анексії частини території країни та ведення військових дій в Донецькій та Луганській областях та їх впливу на ситуацію на ринку праці України.

Виклад основного матеріалу. Стан ринку праці та процеси у сфері зайнятості населення належать до соціально-економічних параметрів, що визначальним чином впливають на суспільний розвиток і конкурентоспроможність національної економіки. З одного боку, ринок праці – елемент економічної системи, від якого залежать вектор і темпи макроекономічної динаміки, а з іншого – він опосередковує вплив макроекономічної політики та макроекономічного розвитку на добробут населення та стан багатьох соціальних процесів, зокрема забезпечує розподіл винагороди за працю. Ринку праці належить важлива роль у забезпеченні успіху ринкових реформ.

Одним із основних показників соціально-економічного розвитку держави, який відображає результати діяльності резидентів країни, що виробляють товари та послуги й охоплює витрати населення на споживчі товари, послуги (або споживання домашніх господарств), державні закупівлі товарів і послуг, інвестиції та чистий експорт, є ВВП [3].

У таблиці розраховано динаміку показників ВВП протягом 2011–2014 рр. Як бачимо, протягом 2011–2012 рр. обсяг реального ВВП зростає. Натомість у 2013 р. приріст реального ВВП був нульовим.

У 2014 р. спостерігається негативна тенденція зниження реального ВВП [5]. Це свідчить про уповільнення процесу відновлення економіки країни, євроінтеграції та проведення реформ у державі. Криза, в якій перебуває Україна, безпосередньо впливає і на ринок праці.

Федунчик Людмила Гнатівна, аспірантка Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України; заступник начальника відділу активної підтримки безробітних Тернопільського міськрайонного центру зайнятості (Тернопіль).

Науковий керівник – Кожем'якіна С.М.

Fedunchyk, Liudmyla Hnativna, PhD student at Ukrainian State Employment Service Training Institute; Deputy Head, Department of Proactive Support to the Unemployed, Ternopil City and Raion Employment Center (Ternopil).

© Федунчик Л.Г., 2016

© Fedunchyk, L.G., 2016

Динаміка показників ВВП протягом 2011–2014 рр.

Рік	Номинальний ВВП, млн грн	Реальний ВВП, млн грн	У постійних цінах 2010 р., % до відповідного періоду попереднього року	
			індекс фізичного обсягу ВВП	індекс-дефлятор ВВП
2011	1 299 991	1 138 338	105,5	114,2
2012	1 404 669	1 141 055	100,2	107,8
2013	1 465 198	1 140 750	100,0	104,3
2014	1 566 728	1 062 835	93,2	114,8

Джерело: наведено за [4] (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя; з 2014 р. – також без урахування зони проведення антитерористичної операції).

У науковій літературі ми можемо зустріти різні тлумачення вказаного поняття. Так, О.В. Чернявська визначає ринок праці як систему обміну індивідуальних здібностей до праці на фонд життєвих цінностей, необхідних для відтворення робочої сили [6, с. 13]. Г.Т. Завіновська вказує, що ринок праці – це передусім система суспільних відносин, пов'язаних із купівлею і продажем товару “робоча сила”. Окрім того, ринок праці є сферою працевлаштування, формування попиту й пропозиції на робочу силу. Його можна трактувати і як механізм, що забезпечує узгодження ціни та умов праці між роботодавцями і найманими працівниками [7, с. 13]. В.С. Васильченко наводить наступні визначення [8, с. 240]:

1) ринок праці – це система суспільних відносин, пов'язана з купівлею-продажем товару “робоча сила”;

2) ринок праці охоплює сфери обігу товару “робоча сила” і виробництва, де наймані працівники вступають у специфічні відносини з наймачем (роботодавцем) з приводу використання праці у процесі трудової діяльності;

3) ринок праці є підсистемою системи ринкових економічних відносин і функціонально пов'язаний з ринком товарів та послуг, ринком капіталів та іншими типами ринків за економічним призначенням.

Натомість П.Ю. Буряк, Б.А. Карпінський, М.І. Григор'єва розглядають вказане поняття як суспільну науку, яка вивчає кількісну сторону масових явищ та процесів, що виникають на ринку праці з метою виявлення якісних особливостей, взаємозв'язків і закономірностей щодо купівлі-продажу робочої сили (робочих місць) між економічно самостійними продавцями та покупцями [9, с. 17].

Ю.М. Маршавін визначає ринок праці як найважливіший, найскладніший інститут ринкової економіки. Тут не лише перетинаються інтереси працівників і роботодавців, а й віддзеркалюються всі соціально-економічні, політичні, демографічні та інші процеси, що відбуваються у суспільстві [10, с. 5].

Отже серед науковців немає єдиного підходу до визначення поняття “ринок праці”. Тому, на наш погляд, економічну категорію “ринок праці” можна розглядати як складну соціально-економічну систему, що відображає відносини найманого працівника і роботодавця з приводу купівлі-продажу робочої сили особисто або через посередників, а ситуація на ньому є індикатором стану економіки країни.

Одним із посередників на ринку праці і активним його учасником є служба зайнятості. Основна мета її діяльності полягає у забезпеченні соціального захисту населення, яке залишилось без роботи, пошуку підходящого місця праці та сприяння у працевлаштуванні, окрім того надання послуг роботодавцям щодо заповнення поданих ними вакансій та ін.

За даними державної служби статистики, рівень зайнятості населення (як відношення (у відсотках) кількості зайнятого населення віком 15–70 років до всього населення зазначеного віку чи населення відповідної соціально-демографічної групи) не є сталим показником і знаходиться у постійній динаміці (див. рис.). Наприклад: протягом 2010–2013 рр. динаміка цього показника була відносно стабільна, він зростав (2010 р. – 58,5%, 2011 р. – 59,2%, 2012 р. – 59,7%, 2013 р. – 60,2%). У 2014 р. Україна втратила частину своїх територій, у її східних областях

Рис. Динаміка рівня зайнятості протягом 2010–2014 рр.

розпочалися військові дії, відповідно ця ситуація вплинула і на ринок праці. Тому в 2014 р. рівень зайнятості вже становив 56,6% [4].

Саме по собі зниження рівня участі населення в економічній діяльності не можна вважати однозначно негативним явищем. За ринкових умов необхідність та привабливість зайнятості формує пропозицію робочої сили, яка виражається в економічній активності населення. Передусім сферу праці залишили люди, які не мали бажання працювати і мали інше джерело засобів існування (доходи від власності, доходи інших членів сім'ї тощо). Певна частина громадян, зіставивши можливість заробітку з витратами часу, фізичних та розумових зусиль, надали перевагу веденню домашнього господарства [1, с. 227–228].

Головним індикатором стану ринку праці є рівень безробіття, який відображає ступінь відповідності між пропозицією робочої сили та попитом на неї і належить до переліку основних макроекономічних показників [1, с. 228]. За даними служби зайнятості, чисельність безробітних у 2014 р., порівняно з 2013 р., збільшилася на 337 тис. осіб і була на рівні 1,8 млн. Кількість безробітних працездатного віку становила 1 млн 847 тис. осіб (у 2013 р. – 1 млн 510 тис.). Рівень безробіття населення, визначений за методологією Міжнародної організації праці (МОП), зріс з 7,3% до 9,3% економічно активного населення [11].

Сучасний ринок праці України характеризується професійно-кваліфікаційним дисбалансом робочої сили [12, с. 158] та неоднорідністю кон'юнктури. У деяких регіонах вона є трудонадлишковою (пропозиція робочої сили перевищує попит на неї). Це здебільшого сільсько-господарські території країни. В інших регіонах навпаки – є трудодефіцитною. У них провідними вважаються наступні економічні галузі: будівництво, хімічна, добувна, оборонна промисловість, що мають проблеми із задоволенням потреб у працівниках. На цих виробництвах користуються попитом фахівці високої кваліфікації, але їх підготовка здійснюється у недостатній кількості і зорієнтована не на потреби економіки, а на ажіотажний попит на певні спеціальності [13, с. 126, 127].

Ще однією особливістю сучасного ринку праці є постійно зростаюча кількість переселенців, які залишили попередні робочі місця у зв'язку із політичним та воєнним конфліктами на півдні та сході країни. За даними служби зайнятості, станом на 29.02.2016 – з початку окупації Автономної Республіки Крим та проведення антитерористичної операції до центрів зайнятості звернулися за допомогою у працевлаштуванні 66,0 тис. мешканців Криму, Донецької та Луганської областей (проти 43,9 тис. осіб, які були зареєстровані станом на 13.03.2015) [13, с. 127; 14]. Ускладнює ситуацію й те, що осіб указаної категорії не завжди можна працевлаштувати на роботу у тих галузях народного господарства, де вони мають досвід роботи. Державна служба зайнятості сприяла працевлаштуванню 18,3 тис. таких громадян [14].

З метою подолання негативних явищ у сфері зайнятості населення пропонуємо наступні шляхи їх вирішення:

– прогнозування основних тенденцій на ринку

праці, що надасть можливість державі чітко орієнтуватись у ситуації та адекватно планувати розвиток економіки у взаємозв'язку з ринком праці. До процесу прогнозування слід залучати органи державної влади, службу зайнятості, систему освіти і роботодавців. Розроблені прогнози сприятимуть збалансуванню ринку праці, більш швидкому реагуванню на зміни в економіці країни. Крім цього, актуальну інформацію щодо стану та перспектив розвитку ринку праці зможуть використовувати навчальні заклади при підготовці фахівців, які відповідатимуть його потребам та сприятимуть подоланню професійно-кваліфікаційного дисбалансу. Цікавим є досвід Федерального відомства зайнятості Німеччини, що полягає у щомісячному опитуванні агентств зайнятості щодо їх очікувань стосовно майбутніх змін на ринку праці. Ця методика розроблена Інститутом дослідження зайнятості Федерального агентства зайнятості (м. Нюрнберг) для прогнозування безробіття у Німеччині у короткостроковій перспективі і передбачає отримання інформації щодо перспектив зміни безробіття на три прогнозні горизонти: один, три та шість місяців [15, с. 63];

– розширити можливості працевлаштування безробітних взагалі та переселенців зокрема можна завдяки реалізації підтвердження результатів неформального професійного навчання осіб за робітничими професіями. Його суть полягає в тому, що людина, самостійно набуваючи професійних знань, умінь і навичок, не обмежується місцем, термінами чи формою навчання та підтверджує набуті знання, отримуючи свідоцтво про присвоєння (підвищення) робітничої кваліфікації і сертифікат оцінювання результатів неформального професійного навчання. Цю процедуру мали б здійснювати суб'єкти підтвердження – підприємства, установи та організації різних форм власності [16]. Проте вони не завжди відповідають встановленим вимогам та мають ліцензію на надання освітніх послуг у сфері професійно-технічної освіти [17]. Натомість навчальні заклади, які вже ліцензовані на такі види діяльності і мають відповідну матеріально-технічну базу, до суб'єктів підтвердження не належать. Тому перелік суб'єктів слід доповнити ще й навчальними закладами. Як показує досвід європейських країн, визнання результатів неформального професійного навчання має позитивний соціальний ефект як для працівників, які підвищують свій статус, так і для підприємств та економічного розвитку країни;

– у рамках євроінтеграції України акцент слід зробити на цілеспрямованій і систематичній роз'яснювальній роботі з роботодавцями щодо ведення соціально-відповідального бізнесу, висвітлюючи питання збільшення кількості та покращення якості робочих місць гідними умовами та оплатою праці. Ця робота повинна бути постійною й охоплювати усі доступні засоби масової інформації. Ще один напрям – поліпшення координації між роботодавцями та службою зайнятості щодо працевлаштування безробітних, надання актуальної інформації стосовно вакансій. Зважаючи на вказане, насущною стає модернізація та розвиток служби зайнятості як сервісної установи сучасного формату з клієнтоцентрованим

підходом до обслуговування шукачів роботи і роботодавців та використання зарубіжного досвіду. При цьому на перший план повинно вийти врахування їх потреб.

Запропонований нами перелік заходів не є вичерпним, він охоплює лише певну частину проблемних питань та потребує подальшого опрацювання.

Висновки. Отже, сучасний ринок праці характери-

зується наступними негативними тенденціями, а саме: зниженням рівня зайнятості, зростанням кількості безробітних, професійно-кваліфікаційним дисбалансом та неоднорідністю кон'юнктури на ринку праці, постійно зростаючою кількістю переселенців та складнощами у їх працевлаштуванні відповідно до досвіду роботи чи освіти, що потребує подальшого дослідження.

Список використаних джерел

1. *Людський розвиток* регіонів України : аналіз та прогноз : монографія / за ред. Е.М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. – 367 с.
2. *Федоренко В.Г.* Євроінтеграція, економіка і ринок праці в Україні / В.Г. Федоренко, Ю.Б. Пінчук // Ринок праці та зайнятість населення. – 2014. – №1. – С. 13–15.
3. *Мочерний С.В.* Економічна теорія : навч. посіб. [Електронний ресурс] / С.В. Мочерний – Режим доступу : http://libfree.com/166575795ekonomikarezultativnist_ekonomichnogo_vidtvorennya_yogo_efektivnist.html#364
4. *Економічна статистика* / Національні рахунки [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. *Фатюха Н.Г.* Аналіз динаміки ВВП України [Електронний ресурс] / Н.Г. Фатюха, Т.П. Макушина // Ефективна економіка. – 2015. – №12. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4634>
6. *Чернявська О.В.* Ринок праці : навч. посіб. / О.В. Чернявська – К. : “Центр учбової літератури”, 2013. – 522 с.
7. *Завіновська Г.Т.* Економіка праці : навч. посіб. / Г.Т. Завіновська. – К. : КНЕУ, 2000 – 200 с.
8. *Васильченко В.С.* Державне регулювання зайнятості : навч. посіб. / В.С. Васильченко – К. : КНЕУ 2003. – 200 с.
9. *Буряк П.Ю.* Економіка праці й соціально-економічні відносини : навч. посіб. / П.Ю. Буряк, Б.А. Карпінський, М.І. Григор'єва. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 440 с.
10. *Маршавін Ю.М.* Регулювання ринку праці України : теорія і практика системного підходу : монографія / Ю.М. Маршавін. – К. : Альтерпрес, 2011. – 396 с.
11. *Економічна активність* населення [Електронний ресурс] / Аналітична записка. – Режим доступу : http://www.dcz.gov.ua/control/uk/statdatacatalog/list/category?cat_id=30543
12. *Жуковська А.* Організація професійної орієнтації шкільної молоді : проблеми та шляхи їх вирішення / А. Жуковська, Л. Федунчик // Наука молода, 2013. – №19 – С. 158–165.
13. *Федунчик Л.Г.* Реалії ринку праці України / Л.Г. Федунчик // Організаційно-управлінські та психологічні аспекти сучасного ринку праці України : тези доповідей IV Всеукр. наук.-практ. конф. студентів та аспірантів / упоряд. О.П. Канівець, Л.Г. Новаш. – К. : ІПК ДСЗУ, 2015. – С. 126–128.
14. *Надання послуг* службою зайнятості внутрішньо переміщеним особам за період з 1 березня 2014 року по 29 лютого 2016 року / Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=351058>
15. *Судаков М.В.* Випереджальне оцінювання рівня безробіття на основі щомісячного опитування експертів : адаптація досвіду Німеччини / М.В. Судаков // Ринок праці та зайнятість населення. – 2014. – №4. – С. 63–64.
16. *Про затвердження* Порядку підтвердження результатів неформального професійного навчання осіб за робітничими професіями : Постанова Кабінету Міністрів України №340 від 15 трав. 2013 року [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/340-2013-%D0%BF>
17. *Про затвердження* нормативно-правових актів щодо підтвердження результатів неформального професійного навчання осіб за робітничими професіями : наказ Міністерства соціальної політики України та Міністерства освіти і науки України №875/1776 від 16 груд. 2013 року [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0003-14/para16#n16>
18. *Кожем'якіна С.М.* Продуктивність праці на макрорівні : визначення, аналіз та прогнозування : монографія / С.М. Кожем'якіна. – К. : ТОВ “НВП “Інтерсервіс”, 2012. – 374 с.

Стаття надійшла 28.03.2016